

İKTİSAT VE SİYASET

*Sosyal Politika ve Özgürlükler Üzerine
Perspektifler*

Derleyenler:

Sırrı Emrah Üçer

Özge Kama

Seçkin Sunal

Bu kitabın yayın hakkı SİYASAL KİTABEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayıncısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

İktisat ve Siyaset

Sosyal Politika ve Özgürlükler Üzerine Perspektifler

Derleyenler: Sırrı Emrah Üçer, Özge Kama, Seçkin Sunal

Kapak: Gamze Uçak

Sayfa Düzeni: Buse Dilara Dirim

©Siyasal Kitabevi Tüm Hakları Saklıdır.

2021 Kasım, Ankara

ISBN No: 978-625-7424-19-6

Siyasal Kitabevi-Ünal Sevindik

Yayıncı Sertifika No: 14016

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

Baskı:

Tarcan Matbaacılık Yayın. San.

Sertifika No: 47663

İvedik köy mah. İvedik cad. No: 417/ A

Yenimahalle/ANKARA Tel: (0312) 384 34 35

Dağıtım:

Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay/Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

http://www.siyasalkitap.com

İKTİSAT VE SİYASET

Sosyal Politika ve Özgürlükler Üzerine Perspektifler

İçindekiler

Sunuş: Kriz, Salgın, Toplumsal Refah ve Tartışan İktisatçılar	7
J. A. Schumpeter ve J. S. Mill: Kapitalizm, Demokrasi ve Elitler.....	19
Çınla Akdere ve Gülenay Baş Dinar	
Jean de Sismondi: İktisadın Araç Konumundan Saptırılmamasını Dileyen bir İktisatçı	45
Ragıp Ege	
Dayanışma Ekonomileri Asil ama Marjinal Pratikler mi? Polanyi ve Karatani'den Türetilmiş Yanıtlar	65
Çiğdem Boz	
Bir İktidar Aracı Olarak Para: Kavramsal Çözümlemeden Çıkarılabilecek Siyasi Sonuçlar	91
Vedat Ulvi Aslan	
Refah Devletini Yeniden Değerlendirmek.....	125
Özge Kama	
IS-LM Modeli, İktisat Politikası, Karmaşıklık ve Açık Sistemler	147
Hüseyin Özel	
Piyasa Toplumunda Kadınların 'Yoksun'luğunun Araştırılması.....	169
Derya Güler Aydın ve Bahar Araz	
Evrimsel Etik ve Biyoiktisat: Ahlâk Normları ve Değer Sistemleri Kendiliğinden Nasıl Tezahür Eder?	211
Altuğ Yalçıntaş	
Otomasyon, Robotlaşma ve Eksik Talep Sarmalında Devletin Rolü: Vatandaşlık Gelirinin Güncelliği Üzerine Bir Tartışma	229
Kaan İrfan Öğüt ve Sırrı Emrah Üçer	
Yazarlar Hakkında.....	253

Sunuş: Kriz, Salgın, Toplumsal Refah ve Tartışan İktisatçılar

Ekim 2019'da henüz yaklaşmakta olan küresel salgından habersizdik ve hâlâ akademik toplantılarımızı yüz yüze yapıyorduk. İktisadi Düşünce Girişimi'nin İktisat ve Siyaset Çalıştayı, 11-12 Ekim 2019'da Yıldız Teknik Üniversitesi'nin Davutpaşa Kampüsü'nde İİBF Kemali Saybaşı Kütüphanesi'nin ferah salonunda toplandı. Şehir dışından ve yurtdışından gelen grup üyeleri de kampüs içerisinde konakladı. Toplantıda dört oturumda on beş sunum gerçekleşti. Ayrıca İktisadi Düşünce Girişimi üyesi Çiğdem Boz'un yönetmenliğini üstlendiği *İktisatçı* belgeselinin (2019) bir ön gösterimi yapıldı. Toplantı akademik zenginliğinin yanı sıra girişim üyelerinin sosyal bağlarının güçlenmesi açısından da gayet verimliydi. Elinizde tuttuğunuz kitap bu çalıştayda sunulan çalışmaların bazılarının metinleştirilmiş hali. Bu sunuş bölümünde öncelikle İktisadi Düşünce Girişimi ve geçmiş çalıştaylar hakkında bilgiler vereceğiz. Sonrasında Yıldız Teknik Üniversitesi'nde toplanan çalıştayda ön plana çıkan tartışma başlıklarını hatırlayacağız. Sunuş bölümü kitapta yer alan çalışmaların tanıtımıyla sona eriyor.

İktisadi Düşünce Girişimi 2007 senesinde faaliyetine başladı. Amaç iktisadi düşünce geleneklerini önemseyen ve iktisatta çoğulculuğa inanan iktisatçılar için bir temas yüzeyi oluşturmaktı. İktisadi Düşünce Girişimi düzenli bir haberleşme ve paylaşım platformu görevi görmenin yanı sıra 2008'den beri düzenli olarak yıllık çalıştaylar düzenliyor ve bu çalıştaylardaki sunumlardan oluşan derleme kitaplar yayınlıyor. Çalıştaylar Türkiye'nin üniversite kentlerini geziyor. ODTÜ, İstanbul Üniversitesi, Uludağ Üniversitesi, Pamukkale Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, 9 Eylül Üniversitesi, Gaziantep Üniversitesi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nden sonra Yıldız Teknik Üniversitesi on ikinci çalıştayın durağı oldu. 2020'deki çalıştayın Ankara Üniversitesi'nde gerçekleştirilmesi kararlaştırılmışken COVID-19 salgını dolayısıyla yüz yüze çalıştay iptal edildi ve tartışmalar çevrimiçi ortama taşındı. Kayda geçmesi amacıyla 2008 ile 2019 arasında kesintisiz gerçekleştirilen on iki çalıştayın ve bunların ürünü olan yayınların listesini okuyucuya bu kitapta sunuyoruz. Bu cilt on seneyi aşkın bir süredir düzenli olarak devam eden kolektif bir tartışma ve yayın etkinliğinin devamı olarak anlaşılmalı. İktisadi Düşünce Girişimi'nin

bundan sonra da paylaşım, tartışma ve yayın faaliyetine devam edeceğini ayrıca vurgulamak isteriz.

2021 kışında İstanbul'daki salgın kısıtlamalarının ve kasvetli havanın etkisinde bu satırları yazarken İktisat ve Siyaset Çalıştay'ına ilişkin anılar çok daha renkli anımsanıyor. Çalıştay, YTÜ İktisat Bölümü'nün 2015 senesinde Davutpaşa Kampüsü'ndeki yeni fakülte binasına yerleşmesinden sonra gerçekleşen en hareketli akademik etkinliklerden biri oldu. Bu kitabın derleyicilerinin de dâhil olduğu çiçeği burnunda iktisatçılar kuşağıyla daha deneyimli iktisatçılar kuşağının bir arada yer alması ve etkileşimlerini zenginleştirmeleri açısından da bu etkinlik çok önemliydi. Üniversitede uzun seneler devirmiş olan deneyimli meslektaşlarımızın uzun saatler süren sunumları takip ederken gösterdikleri dikkat, sunumların ardından gelen soru-cevap ve tartışma kısımlarındaki iştah bizleri hem şaşırttı hem gıpta ettirdi. Üniversitelerin gelişmesi için güzel binalar inşa edilmesi yeterli olmuyor, o güzel binaların içini akademik yaşanmışlıkla doldurmak gerekiyor. Çalıştay yeni fakülte binamızın biz genç iktisatçıların gözünde üniversiteleşmesi yönünde yapılmış çok önemli bir katkı oldu. Çalıştayın yarattığı enerjiyi takip eden zaman dilimi içerisinde yine Kemali Saybaşı Kütüphanesi'nde gerçekleştirdiğimiz YTÜ İktisat Bölümü Perşembe Seminerleri'yle canlı tutmaya çalıştık. Seminerler 2020 Bahar dönemi sürerken COVID-19 salgının göktaşı gibi düşmesiyle beraber kısa bir kesintiye uğrasa da sonrasında çevrimiçi platformlar üzerinden daha da etkili bir biçimde sürdü.

Gerek yüz yüze gerek internet platformları üzerinden gerçekleşen etkinliklerimizi enerjisiyle, akademik muhitteki itibarıyla ve ustalığıyla sürükleyen Ercan Eren'e büyük bir teşekkür borçluyuz. Bu ciltteki yazıların zamanında teslim edilmesi ve derleme dosyasının hızla tamamlanmasında da değerli hocamız Ercan Eren'in büyük katkıları oldu.

Seminerlerin internete taşınmasıyla beraber İstanbul ve Türkiye dışındaki İktisadi Düşünce Girişimi üyeleri de YTÜ İktisat Perşembe Seminerleri'nin düzenli katılımcısı haline geldi. 2020 Bahar ve 2020-21 Güz dönemleri boyunca hızlı bir tempoda ve yüksek bir katılımı ile devam eden seminerleri 2021 Bahar döneminde de sürdürüyoruz. Böylece hem YTÜ İktisat Bölümü önemli bir kurumsal çıpa kazanmış oluyor hem de İktisadi Düşünce Girişimi'ni içererek aşan yüzü sosyal bilimlere dönük iktisatçılar muhiti düzenli bir temas noktası edinmiş oluyor. 2019 Ekim'indeki İktisat ve Siyaset Çalıştay bu yüzden İktisadi Düşünce Girişimi'nin güçlü etkinlikler zincirinin bir halkası olmakla kalmadı, temposu yüksek bir iktisat seminerleri serisinin de başlama vuruşu olmuş oldu. Perşembe Seminerleri dışında İDG de çevrimiçi seminerler düzenlemeye başladı ve bu seminerler de grup üyelerini harekete geçirdi. Bu kitapta derlenen makalelerin alışlagelenden hızlı tamamlanmasında son iki senenin bu dinamizminin de katkısı olsa gerek. Elinizde tuttuğunuz ciltten önce derle-

nen İktisadi Düşünce Girişimi kitapları kuşkusuz bu çalışma için sağlam bir temel sağlıyor.¹ Bundan sonra derlenecek olanların da aynı enerjiyi sürdüreceğinden hiçbir şüphe duymuyoruz.

Bu derlemede yer alan makalelerin başlıklarıyla çalıştayda yapılan sunumların başlıkları büyük oranda örtüşüyor.² Her ne kadar 2019 Ekim’de salgın henüz bilinmiyorduydu da o gün tartışılan başlıklar salgınla beraber çok daha güncel hale geldi. Küresel kapitalizmin ve finans piyasalarının 2008’den beri durulamadığına hepimiz şahidiz. Küresel salgın aslında finansallaşmış kapitalizmin krizini daha da derinleştirdi. Krizin giderek derinleşmesi iktisat biliminin ekonomi-politik geçmişinin yeniden hatırlanması yönündeki eğilimi güçlendiriyor. Teknisist ve formalist uygulamalar akademik puantajda halen ağır bassa da iktisatçıların ve muhataplarının gündeminde, iktisadın diğer sosyal bilimlerle etkileşimiyle üretilen bilginin değeri artıyor.

Bu ciltte yer alan yazılar iktisat bölümlerinde iktisat derslerine giren akademisyenler tarafından kaleme alındı. Ancak yazılarda iktisatçı formasyonuyla sosyal bilimlerin engin dünyası arasındaki diyalog ön plana çıkıyor. Gerçek dünyadaki iktisadi koşullarda salgının yarattığı daralma ve işsizlik dalgaları şiddetleniyor ve ortodoks iktisadın iç tutarlılık duvarlarını zorluyor. İktisatçılar bu duvarların içindeki konfor alanlarını terk etmek zorunda kalıyor ve sosyal bilimlerin dünyasında keşfe çıkıyor. İstihdam, yoksulluk, toplumsal cinsiyet gibi başlıklar hem siyasi açıdan daha yakıcı hale geliyor hem akademik merakımızı daha çok cezbediyor.

Dayanışma, refah, sosyal politika kavramları cilt boyunca sık sık karşınıza çıkacak. Salgın kapitalizmin yarattığı toplumsal riskleri iyice tırmandırdı. Piyasanın tek başına insan geçimini sağlayabilecek bir mekanizma olduğuna dönük şüpheleri 1914-1930 dönümünü andırır bir biçimde kızıştırdı. Devletin yurttaşlarıyla kurduğu haklar ve yükümlülükler ilişkileri üzerine daha derin düşünerek piyasaların bu açığın nasıl kapatılacağına kafa yormak iktisatçılar için önemli bir görev haline geliyor. Bir yandan 20. yüzyılda doruk dönemini yaşadıkten sonra geri çekilen büyük sosyal politika geleneği yeniden hatırlanıyor. Bir yandan devletlerin yeniden sosyal politikaları zenginleştirmesinin yaratacağı kaynak sorunu üzerine kafa yormak daha önemli hale geliyor. Bu yüzden iktisatçıların toplumsal refah ve sosyal politika üzerinde daha çok durması doğal bir bilimsel yönelim haline geliyor. Her ne kadar bu cildin yazarlarına böylesi bir ortak tema dayatması yapılmamış olsa da bu başlıkların çeşitli formlarda yazılar boyunca bir süreklilik oluşturması bu doğal eğilimin bir ürünü.

¹ Bu bölümün sonunda şimdiki kadar gerçekleşmiş İDG çalıştaylarının ve bu çalıştayların ürünü olan derleme kitapların tam listesine yer verdik. Böylece okuyucu İDG yayınlarına toplu bir bakış atma imkânı bulmuş oluyor.

² Tarihe kayıt düşmek adına çalıştay programına da bu bölümün sonunda yer verdik.

Teknolojik gelişmenin ve değişiminin de salgın döneminde giderek daha çok tartışıldığını gözlemliyoruz. Teknolojiyi iktisatçılar nasıl okuyor ve analiz ediyor? Teknolojinin otomatik olarak tüm insanlar için daha çok refah daha çok adalet anlamına gelmediğini biliyoruz. Peki teknoloji tarafından ekonomik hayatın dışına itilen kitleler ne olacak? Çalıştayın gerçekleştiği dönemle kitabın baskıya girdiği dönem arasında yaşanan en önemli politik gelişmelerden biri ABD başkanlık seçimleriydi. Bu seçimlerin öncesinde ve sonrasında piyasaların ve piyasa itişli teknolojilerin kendi kaderine terk ettiği kitlelerin popülist siyaseti kullanarak hem ekonomik hem politik hayatı nasıl sabote edebileceğini gözlemledik. O zaman iktisatla ilgili olanın siyasetle ilgili sonuçlar doğurduğunu ve bunun tersinin de doğru olduğunu kabul etmemiz gerekiyor. Bu da iktisat ve siyaset başlıklarının bir arada çalışılmasını elzem kılıyor. Bu çerçevede bu başlıkları bir arada çalışmış olan Sismondi, Marx, Keynes, Polanyi, Schumpeter gibi nice ekonomi politik ustası da yeniden okunuyor ve yorumlanıyor. Bu isimlerle kurulan iktisatçı diyaloglarına bu ciltte yer alan makalelerde de sıklıkla kulak vereceksiniz.

Elinizde tuttuğunuz bu cilt, sunuş bölümünü takip eden on adet makaleden oluşuyor. İlk makalemizi kaleme alan Çınla Akdere ve Gulenay Baş Dinar, iktisadi düşünceyle siyaset bilimi arasında uzanan geniş alana da ilk adımı atmamızı sağlıyor. Yazarlarımız, "J. A. Schumpeter ve J. S. Mill: Kapitalizm, Demokrasi ve Elitler" başlığını taşıyan makalelerinde iktisadi düşüncenin bu iki büyük ismini, siyaset bilimine mal olmuş temel eserleriyle bildiğimiz düşünürlerin, özellikle de Tocqueville'in, aynasında bizlere gösteriyor. Mill ve Schumpeter'in demokrasi anlayışları arasındaki paralellikleri ve farklılıkları gözler önüne seren makalede bu kavramın iki düşünür ve öncüllerinin çalışmalarında nasıl bir evrim geçirdiğini görebiliyoruz. Demokrasiye atfederken üzerine pek de fazla düşünmediğimiz "halkın iradesi" ya da "müşterek yarar" gibi kavramların Mill ve Schumpeter'in çalışmalarında eleştirel bir yaklaşımla nasıl ele alındığını görmenin, bu iki düşünürü yalnızca iktisadi analizdeki katkılarıyla tanıyanlar için öğretici olacağını düşünüyoruz. Özellikle Mill'in yöntembilimsel açıdan Tocqueville ile içinde bulunduğu rezonans, her iki düşünürün (Mill ve Schumpeter) demokraside elit kavramına verdikleri önem ve bu kesime biçtikleri rol, demokrasiyle ilgili kabullerimizi yeniden gözden geçirmemize vesile olacaktır. Yazarlarımız yönetici elit, yönetenlerin çıkarı, bireysel rekabet, toplumsal çıkar gibi kavramların Schumpeter ve Mill'in eserlerinde ne şekilde ele alındığını bizlere aktarırken, popülist hareketlerin köklü demokrasileri bile (en hafif tabiriyle) hırpaladığı güncel gelişmeleri hatırlamamak okurlar için hayli zor olacaktır

Ragıp Ege, "Jean de Sismondi: İktisadın Araç Konumundan Saptırılmasını Dileyen bir İktisatçı" başlıklı yazısında, Jean Charles Leonard Simonde de Sismondi'nin düşün hayatının geçirdiği evrimi başarılı bir biçimde yansıttı-

yor. İlk yapıtlarında, Adam Smith'in izinden giderek, serbest piyasanın özgürleştirici yapısına vurgu yapan Sismondi'nin amacı kendi kurallarıyla işleyen piyasaları yüceltmek yerine, amacından sapmaya yazgılı gördüğü korumacı ekonomi politikalarını eleştirmekti. Sismondi'nin 1817 sonrasındaki çalışmalarına baktığımızdaysa, yazarın kapitalist sistemi üretim ve adaletli dağıtım açılarından sorgulamaya başladığını görüyoruz. Yeni sistemde emekçiyle işveren birbirinden uzaklaşarak, yabancılaşmaktadır. Modern zamanların emekçisi kendisi için değil bilmediği bir başkası için çalışmakta, sistem içinde sömürü, baskı ve haksızlıklara uğramaktadır. İlk bakışta bile düşünürün Marx ve Engels üzerindeki etkisi anlaşılırken, Marx ve Engels Sismondi'yi küçük burjuva sosyalisti olarak tanımlayarak, itibarını zedelemeyi tercih etmişlerdi. Sismondi'nin özgün Fransızca metinlerinin yanı sıra klasikleşmiş Almanca ve İngilizce metinleri de ele alan Ragıp Ege tüm bu başlıkları büyük bir ustalikle işliyor ve okuyucuya lezzetli bir metin sunuyor.

Piyasa odaklı neoliberal politikaların zenginlik ve özgürlük vaatlerini dünyanın her köşesinde yerine getiremediği ortada. Peki devlet odaklı yaklaşımlar insanlık için çare olabilir mi? Çiğdem Boz derlememizde yer alan "Dayanışma Ekonomileri: Asil ama Marjinal Pratikler mi? Polanyi ve Karatani'den Türetilmiş Yanıtlar" başlıklı makalesinde bu sorudan yola çıkıyor. Boz akıcı ve etkili bir yazı diliyle Kant, Marx, Polanyi, Karatani gibi yazarların eserlerinden alıntılarla bu sorunun cevabını tartışıyor. Polanyi'nin çifte hareket kavramını kullanarak devlet-piyasa ikiliğini sorguluyor. Yazarımız aynı zamanda Karatani'nin özgürlükçü ve eşitlikçi fikirlerini ele alarak anaakım yorumlara olduğu kadar yerleşik antikapitalist bakışa da meydan okuyor. Boz'un çalışması Polanyi ve Karatani'yi sosyalizmin Marksist yorumuna getirilen alternatifler olarak okuyor. Kapitalist dünya ekonomisinin içinde bulunduğu kriz dönemine tepki olarak gelişen toplumsal hareketler ve kooperatifler benzeri dayanışma örgütlenmeleri arayışları Boz'un makalesinde alternatif bir kuramsal bir temelde değerlendirilmiş oluyor. Bu çalışma yazarının başlıkta da ifade ettiği gibi yerel dayanışma arayışlarının "asil ama marjinal pratikler" olarak küçük görülmesine karşı çıkış niteliğinde.

Para piyasa dalgalanmalarına ve devlet politikalarına ilişkin güncel tartışmaların odağında yer alan bir ekonomik görüngü. Vedat Ulvi Aslan, "Bir İktidar Aracı Olarak Para: Kavramsal Çözümlemeden Çıkarılabilecek Siyasi Sonuçlar" başlıklı çalışmasında paranın çelişkili doğasını incelerken iktisat alanıyla sınırlı kalmıyor, siyaset alanını da kavramsal tartışmasına dâhil ediyor. Para mübadele ilişkisi temelinde işleyen piyasaların çalışması için vazgeçilmez bir araç. Aslan bize gösteriyor ki para sadece ekonomik bir işlev yüklenmekle kalmıyor, ideolojik ve siyasal açıdan da çağdaş kapitalist toplumlar da önemli bir rol oynuyor. Aslan'ın bir iktidar aracı olarak para analizini kavramsal düzeyde takip etme ve onu paranın ekonomik analiziyle bir araya ge-

tirme kararlılığı, derlememizde yer alan bu makaleye özgün değerini kazandırıyor. Yazarımız paranın kavramsal analizini yaparken bir yandan Smith, Marx, Keynes ve Polanyi gibi düşünürlerin klasikleşmiş metinleriyle diyaloga giriyor, bir yandan da güncel tartışmalara katkı sunuyor. Paranın ve mübadelelenin verili doğal kategoriler olmadığını, toplumsal ve tarihsel uğraklar içerisinde oluştuğunu, üretim ve dolaşım kadar yeniden üretimde de önemli roller üstlendiğini açıklayan Vedat Ulvi Aslan, anaakım iktisada da cevaplandırılması zor, eleştirel sorular yöneltilmiş oluyor.

İktisadi Düşünce Girişimi olarak 2019 Bahar'ında Yıldız Teknik Üniversitesi'nin Davutpaşa Kampüsü'ndeki Kemâli Saybaşı Salonu'nda bir araya toplanmışken henüz COVID-19 salgınının geleceğinden habersizdik. Ancak piyasa ve devletin tartışıldığı çalıştayda kapitalizmin güncel kriz eğilimleri ve piyasaların sıradan insanın yaşam akışında ortaya çıkardığı belirsizlik ve riskler enine boyuna konuşuldu. Bir bakıma küresel salgının gelişi kapitalist piyasalara mahkûm şekilde yaşayan kitlelerin maruz kaldığı toplumsal riskleri de pekiştirmiş oldu. Küresel salgın döneminde toplumsal risklerin pekişmesi ve piyasaların insanların saygın yaşamlarını sürdürmesi için yeterli bir mekanizma olmadığının iyice açığa çıkması sosyal politikalar ve refah devletleri üzerine tartışmaları yeniden güncel hale getirdi. Özge Kama, "Yaşanan Gelişmeler Işığında Refah Devletini Yeniden Değerlendirmek" başlıklı çalışmasında T. H. Marshall ve Esping-Andersen gibi sosyal politika literatürünün kurucu figürleriyle diyalog halinde hem refah devletlerinin ortaya çıkmasının tarihsel uğraklarını tespit ediyor hem de COVID-19 güncelliği içerisinde sosyal politikanın geleceğini tartışıyor. Evrenselci refah rejimi çizgisini korporatist ve *residual* ekollerle karşılaştırarak öne çıkartan Kama özellikle vatandaşlık geliri uygulamasının küresel salgın koşullarında bir seçenek olarak güç kazanması üzerinde duruyor. Kama kadınların salgın koşullarından etkilenmelerini refah rejimleri açısından özellikle ön planda tartışıyor. Böylece çalıştayımızın toplanmasıyla kitabımızın derlenmesi arasında geçen zaman içerisinde ortaya çıkan güncellenme gereksinimine de yanıt üretmiş oluyor.

İktisatçılar ya da ilgili bir alanda eğitim almış olanlar teyit edecektir; IS-LM modeli öğrenciliğimizin henüz ilk yılında aşına olduğumuz ve makroekonomiye ilişkin kavrayışımızın şekillenmesinde önemli yeri olan bir araçtır. Hüseyin Özel "IS-LM Modeli, İktisat Politikası, Karmaşıklık ve Açık Sistemler" başlıklı makalede bu temel teorik gerecin sadece bir eğitim ve politika analizi aracı olmadığını, iktisadi gerçekliği anlamak kadar onu etkilemek ve hatta inşa etmek gibi işlevleri de olduğunu tespit ediyor. Bir yandan IS-LM modelinin denge, koordinasyon, zaman kavramı ve belirsizlik gibi unsurları açısından çözümlendiği bu bölüm, diğer yandan iktisadi düşünce tarihinde Keynes'in işgal ettiği yeri detaylı bir sorgulamaya tabi tutuyor. Okuru Keynes'in eserleri arasında bir seyahate çıkararak yazarımız faşizm, kapitalizm, sosyalizm

ve refah devleti gibi önemli kavramların Keynes'in iktisadında nasıl karşılıklar bulduğunu aktarırken, bir iktisatçının düşünce dünyasıyla üzerinde yaşadığımız dünyayı şekillendiren ekonomik/politik yapıların, sistemlerin ete kemiğe bürünmüş halleri arasındaki bağlantı, okuyanın zihninde doğal bir şekilde kurulmuş oluyor. Kaçınılmaz olarak Keynes'in iktisadi ve siyasi düşüncesini merkeze alan Özel, iktisadi düşünce tarihinin en önemli isimleri ve okullarıyla karşılaştırmalar yaparak bu (hâlâ) etkili modeli ve yaratıcısını derinlemesine analiz etmekle kalmayıp, bu modelin iktisadi gerçeklik üzerindeki belirleyici, hatta kurucu etkisini de gözler önüne seriyor.

"Piyasa Toplumunda Kadınların Yoksunluğunun Araştırılması" adlı makalelerinde Derya Güler Aydın ve Bahar Araz, yüksek sosyo-ekonomik gruptan kadın CEO'ların toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili tecrübelerini Amartya Sen'in yapabilirlik (*capability*) yaklaşımından hareketle analiz ediyor. Sen'in yaklaşımında alınan bireysel kararlarda cinsiyet, kurumsal yapı ve çevresel faktörler gibi pek çok unsur etkindir. İyi eğitilmiş çalışan bir kadın da iş hayatının yanında ev içi ücretsiz emek harcamak zorunda kaldığında, yapabilirliği erkeklerle göre kısıtlanmış oluyor. Kadın CEO'larla yapılmış yarı yapılandırılmış mülakatlara dayanan çalışmanın temaları, i) iş hayatında kadın olmanın zorluğu, ii) piyasa toplumu ve yabancılaşma, iii) gösteriş tüketimi ve iv) mesai saatleri şeklinde sıralanıyor. Çalışma, toplumun hangi katmanında olursa olsun kadınların cinsiyet eşitsizliğini deneyimlemek durumunda kaldıklarını etkili bir biçimde gösteriyor.

Metin Sarfati'nin "Teolojik Tarihten Modern Zamanların Tarihine İnsan Özgürlüğü ve Kurtuluşu" başlıklı yazısı cildimizin bir diğer parçasını oluşturuyor. İktisat üzerine kaleme alınmış bir derleme kitapta Homeros'a, kutsal metinlere, Aziz Pavlus ve Aziz Augustinus'a, Spinoza'ya, Walter Benjamin'e referanslarla bezenmiş bir çalışma bulmak zordur. Metin Sarfati'nin zengin janrlar-arası metni, adı anılan bu filozof ve yazarlara ve daha birçoğuna temas ederek insanın özgür iradesiyle tarihin belirlenim çerçevesi arasındaki ilişkiyi irdeliyor. Piyasaların işleyiş kurallarının anaakım iktisat yaklaşımınca tarihsizleştirilmesi, mübadelenin insan ve hatta eşyanın tabiatının bir parçası ilan edilerek dönemsel iktisadi çerçevenin yapı olarak dondurulması bir yanda duruyor. Öte yanda Marx'ın büyük insanlık geleneğinden devraldığı tarih ve özne düşüncesi var. Marx piyasa kurumlarını ve mübadele ilişkisini geride bırakılabilecek tarihsel ve toplumsal formlar olarak yeniden ele aldı. Derlememizde yer alan zengin çalışmada Sarfati ise Spinoza'nın durduğu yerden Marx'ın bu düşüncesinin eskatolojik ve teleolojik olarak değerlendirilebilecek yönlerine dikkatleri çekiyor. İnsan kendi tarihini kendi mi yazar? Yoksa katı yapısal çerçevenin çizdiği kaderi mi yaşar? İrade mi, kader mi? Sosyal bilimlerin olduğu kadar felsefenin ve teolojinin de temel tartışması olan bu soruların yanıtlanması için değil belki ama ayakları kadim düşünce geleneklerine basar

bir şekilde sorulması için Sarfati'nin metni önemli bir katkı niteliğinde. Elbette bu sorular piyasa-insan toplumu ilişkilerine dair de birçok noktaya farklı göz-lüklerle bakmamıza yardımcı oluyor. Metin Sarfati'nin bu metni önceki der-lemelerde yer alan tartışmalarının da bir devamı niteliğinde.

Altuğ Yalçıntaş, "Evrimci Etik ve Biyoiktisat: Ahlâk Normları ve Değer Sistemleri Kendiliğinden Nasıl Tezahür Eder?" başlıklı makalesinde ahlâk biliminin bir alt dalı olarak ortaya çıkan iktisat biliminin günümüzde geldiği yeri sorguluyor. Çalışma, iktisadın özellikle 2008 Krizi sonrasında kaybettiği itibarını geri kazanmasının daha fazla siyaset ile değil daha fazla ahlâk ile mümkün olduğunu savunuyor. Yalçıntaş, ahlâkın siyasetten önce ortaya çıktığını ve ahlâkın siyaseti de ekonomiyi de öncelediğini ileri sürüyor. Ahlâk normları ve değer sistemleri insan toplumlarından önce tezahür etmiştir. İnsan toplumları dışında da varlıklarını sürdürürler ve kendiliğinden dönüşür-ler. Ahlâkın tezahürü, her toplum için genelleştirilebileceğimiz tek bir iyi-olanın ortaya çıkması ve iyi-olanın kötü-olandan ayrılması anlamına gelmez. Ahlâk, herkes için bir iyi ve bir kötü tanımlamak zorunda değildir. Ahlâk, bu çalışmada Yalçıntaş'ın savunduğu şekliyle, bireylerin bir toplum içerisinde bir arada yaşama arzusunun ve iradesinin zorunlu ancak niyet edilmemiş bir sonucudur. Yalçıntaş'ın makalesi cilt boyunca sürdürülen tartışmalara ahlâk boyutunu dâhil ediyor.

Kaan Öğüt ve Sırrı Emrah Üçer "Otomasyon, Robotlaşma ve Eksik Talep Sarmalında Devletin Rolü: Vatandaşlık Gelirinin Güncelliği Üzerine Bir Tartışma" başlıklı makaleleriyle derlememizde yer alıyorlar. Otomasyonun imalat sektöründe işgücünden tasarruf edilmesini hızlandırdığı ve kitlesel işsizlik sorununu kızıştırdığı artık kabul edilen bir gerçek. Otomasyonun, yapay zekâ ve bağlantılı bir dizi teknolojinin yok ettiği istihdam kadar yeni iş imkânı yaratmadığını Acemoğlu ve Restrepo'nun bir dizi çalışmasında da görüyoruz. Salgınla beraber hem teknoloji kullanımı daha da yoğunlaşıyor hem de genel daralma ve işsizlik etkisi büyüyor. Tüm bu etkenler vatandaşlık geliri gibi sosyal politika uygulamalarının güncelliğini pekiştiriyor. Öğüt ve Üçer bir yandan devletin sosyal politikalarını davet eden iktisadi koşulları inceliyor, bir yandan da vatandaşlık geliri fikrini de içeren evrenselci sosyal politika geleneğini tartışıyor. İktisadi gereklilikleri ve koşulları analize dâhil eden ama sosyal politika sorununu bir iktisadi kaçınılmazlık ve maliyet sorununa indirgemeyen bir tartışmaya yazarlar bizleri davet ediyorlar.

Son olarak ciltte bir makale olarak yer almayan ama çalışmaya damga vuran bir değerlendirmeye yer vermek isteriz. Bu değerlendirmenin bundan sonraki çalışmalar için de yol gösterici olduğu kanaatindeyiz. Neden iktisat ve siyaset bir arada tartışılmalı? Çünkü iktisatçılar siyasetle ilgilenmese bile siyasetçiler iktisatla yakından ilgileniyor. Asaf Savaş Akat hocamızın çalıştayda yaptığı konuşmada vurguladığı gibi siyasetçilerin zihninde de çeşitli iktisat

görüşleri yer alıyor ve bu liderler çeşitli iktisat politikaları öneriyor. Faiz konusunda ve para politikaları alanında son dönem Türkiye'sinde bunu açıkça görebiliyoruz. Ancak siyaset kurumunun bu "gerçek dünya" ekonomisiyle akademik ve kuramsal iktisat arasında yine Akat'ın deyişiyle bir *relevance* yani ilgi-alaka kurulamıyor. Kuşkusuz siyasetçilerin iktisadi realitelerle barışması gerekiyor. Ama bu tablodan iktisatçılara da bir görev çıkıyor. İktisatçıların kuramın ve iktisadi düşünce geleneklerinin konfor alanından çıkarak popüler iktisadi sağduyuyu analiz etmesi gerekiyor. Siyasi liderlerin ve bürokratların kafalarındaki ekonomi politikası seçenekleri neler? Bu menü hangi iktisadi girdilerle biçimleniyor? Bir politikanın tercih edilmesi ve yürürlüğe konması kuşkusuz onun optimal ve rasyonel tercih olmasıyla ilgili değil, toplumdaki güç dengelerinin siyaset kurumuna yansımalarıyla ilgili. Bunda toplumun sıradan ve sahici üyelerinin iktisadi görüşleri de kuşkusuz önemli bir girdi oluşturuyor. Bu somut biçimlenişin Türkiye siyaseti ve ekonomisinde tarihte ne şekillerde oluştuğunu analiz etmek, başka bir deyişle dünya ekonomisi içerisinde Türkiye'nin somut ekonomi-politiğini yapmak iktisatçıların kaçınılmaz bir sorumluluğu haline geliyor. Son dönem içerisinde Türkiye ekonomisi üzerine yazılan makale ve kitaplarda yaşanan canlanma bu açıdan umut verici. Bu çığıra iktisat bölümlerinde iktisat dersleri veren iktisatçıların da daha güçlü bir biçimde katılması gerekiyor.

Sırrı Emrah Üçer, Özge Kama ve Seçkin Sunal, Mart 2021.